

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БІЗНЕСУ, ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ТА МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА ТА СУСПІЛЬНИХ НАУК

ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ:

плани практичних занять, ключові поняття, питання для контролю і самоконтролю, творчі завдання, вправи, тести для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП «Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)» спеціальності С1 «Економіка» денної форми здобуття вищої освіти

МИКОЛАЇВ
2026

УДК 330.8

I-90

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету протокол № 8 від «20» квітня 2026 р.

Укладачі:

Конопляник Д. О. – асистент кафедри українознавства та суспільних наук
Миколаївського національного аграрного університету

Рецензенти:

Потриваєва Н. В. – доктор економічних наук, професор кафедри обліку і оподаткування Миколаївського національного аграрного університету

Зінченко А. І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

© Миколаївський національний аграрний університет, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Змістовий модуль 1. Господарство та економічна думка Стародавнього світу і періоду Середньовіччя	6
Тема 1. Предмет і методи історії економіки та економічної думки	6
Тема 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій.....	8
Тема 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій (VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.).....	10
Тема 4. Господарство та економічна думка суспільства Європейської цивілізації в період Середньовіччя (V – XV ст.).....	13
Тема 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI – перша половина XVII ст.)	16
Змістовий модуль 2. Господарський розвиток та економічна думка країн Європейської цивілізації в період становлення та розвитку ринкової економіки.	19
Тема 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII – перша половина XIX ст.)	19
Тема 7. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції (друга половина XIX – початок XX ст.)	22
Тема 8. Особливості розвитку ринкового господарства й основні напрямки економічної думки в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.).....	25
Змістовий модуль 3. Розвиток господарства та економічної науки у XX – на початку XXI ст.	29
Тема 9. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина XX ст.).....	29
Тема 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина XX ст.)	32
Тема 11. Світове господарство та основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX – початок XXI ст.).....	35
Тема 12. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці.....	38
Тема 13. Формування засад ринкового господарства в Україні (90-ті роки XX ст. – початок XXI ст.).....	42
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	шибка! Закладка не

определена.

ВСТУП

Дисципліна «Історія економіки та економічної думки» посідає важливе місце у системі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Економіка», оскільки забезпечує формування цілісного уявлення про закономірності розвитку господарства, еволюцію економічних систем та становлення основних напрямів економічної теорії. Вивчення історичного досвіду економічного розвитку різних країн і народів сприяє глибшому розумінню сучасних економічних процесів, причин виникнення економічних криз, трансформацій суспільства та особливостей формування економічної політики держав.

Курс практичних робіт спрямований на закріплення теоретичних знань, отриманих під час вивчення дисципліни, а також на розвиток у здобувачів вищої освіти навичок самостійного аналізу історико-економічних процесів, критичного осмислення економічних концепцій та вміння застосовувати історичний підхід до аналізу сучасних економічних явищ. Практичні заняття передбачають роботу з історичними джерелами, аналіз економічних поглядів представників різних наукових шкіл, виконання аналітичних завдань, підготовку повідомлень і дискусій з актуальних проблем розвитку економічної думки.

Навчальне видання містить практичні роботи, методичні рекомендації до їх виконання, питання для самоконтролю та перелік рекомендованих джерел. Зміст завдань побудований відповідно до логіки вивчення дисципліни та охоплює основні етапи розвитку світової економіки й економічної науки: від господарських систем стародавнього світу до сучасних економічних концепцій.

Особлива увага приділяється формуванню у здобувачів вищої освіти здатності аналізувати причинно-наслідкові зв'язки економічного розвитку, оцінювати вплив соціально-політичних чинників на економічні процеси та розуміти значення історичного досвіду для сучасної економічної практики. Виконання практичних робіт сприятиме розвитку аналітичного мислення, наукової аргументації, вміння працювати з інформаційними джерелами та формуванню професійних компетентностей майбутніх економістів.

Навчальне видання призначене для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Економіка», а також може бути корисним викладачам, аспірантам і всім, хто цікавиться проблемами історії економіки та економічної думки.

Змістовий модуль 1. Господарство та економічна думка Стародавнього світу і періоду Середньовіччя

Тема 1. Предмет і методи історії економіки та економічної думки

План семінарського заняття

1. Предмет історії економіки та економічної думки.
2. Методи наукових економічних досліджень.
3. Періодизація історії економіки та економічної думки.

Мета семінарського заняття. Визначення ролі історико-економічного аналізу у формуванні економічної культури господарських кадрів. Ознайомлення з концепцією розвитку галузей господарства, соціально-економічних інститутів і категорій. Дослідження зв'язку історико-економічного пізнання з розвитком економічних знань в цілому. Актуальність вивчення історії господарства України у світовому контексті. Вивчення періодизації економічної історії.

Термінологічний словник: економічна культура, соціально-економічні інститути, періодизація, господарство, економічна історія.

Keywords: economic culture, socio-economic institutions, periodization, economy, economic history.

Питання для опитування:

1. Перелічіть фактори, що зумовили появу дисципліни «Історія економіки та економічної думки».
2. Визначіть предмет історії економіки та економічної думки.
3. Мета і функції дисципліни.
4. Назвіть методи дослідження історії економіки та економічної думки.
5. Які є підходи до періодизації дисципліни?

Теми рефератів

1. Основні риси господарства первісного суспільства.
2. Значення історії економіки та економічної думки в дослідженні економічних проблем сучасності.

Завдання 1.1.

Скласти словник основних термінів з теми та надати коротке визначення:

- історія економіки;
- історія економічної думки;
- економічна система;
- економічна теорія;
- метод дослідження;
- періодизація;
- економічний розвиток.

Завдання 1.2.

Заповніть таблицю «Функції дисципліни «Історія економіки та економічної думки» (Таблиця 1).

Таблиця 1

№ з/п	Назва функції	Зміст	Практичне значення
1	Теоретико-пізнавальна		
2	Світоглядна		
3	Методологічна		
4	Прогностична		
5	Виховна		

Тестові завдання

1. Що є предметом вивчення історії економіки та економічної думки?
 - а) природні ресурси країни;
 - б) історія розвитку фізики;
 - в) господарські системи та економічні ідеї в історичному розвитку;
 - г) технічний прогрес у промисловості.
2. Яка наука вивчає еволюцію господарства і економічних вчень?
 - а) політична економія;
 - б) макроекономіка;
 - в) історія економіки та економічної думки;
 - г) соціологія.
3. Який метод найбільш характерний для історії економічної думки?
 - а) абстрактно-логічний;
 - б) історико-генетичний;
 - в) експериментальний;
 - г) статистичний.
4. Який із методів дозволяє простежити причинно-наслідкові зв'язки у розвитку економіки?
 - а) діалектичний;
 - б) порівняльний;
 - в) історичний;
 - г) абстрагування.
5. Основним завданням історії економічних учень є:
 - а) вивчення виробничих технологій;
 - б) дослідження виникнення, розвитку і трансформації економічних ідей;
 - в) визначення обсягів національного продукту;
 - г) регулювання сучасних ринків.
6. До загальнонаукових методів, що використовуються в історії економіки та економічної думки, належать:
 - а) метод спроб і помилок;
 - б) аналіз і синтез;
 - в) тільки експеримент;
 - г) прогнозування без даних.
7. Який із методів застосовується для порівняння економічних систем різних країн та епох?

- а) системний;
- б) порівняльно-історичний;
- в) формалізований;
- г) графічний.

8. Для чого вивчається історія економічної думки?

- а) щоб дізнатися про види податків у сучасній економіці;
- б) лише для загальної культури;
- в) щоб зрозуміти еволюцію ідей та застосовувати їх у сучасній економіці;
- г) для вивчення математики в економіці.

9. Хто вважається «батьком» політичної економії?

- а) Карл Маркс;
- б) Адам Сміт;
- в) Джон Мейнард Кейнс;
- г) Давид Рікардо.

10. Яке місце посідає історія економіки та економічної думки серед економічних дисциплін?

- а) є допоміжною дисципліною до історії України;
- б) є фундаментальною складовою економічної науки;
- в) належить лише до філософських дисциплін;
- г) має суто прикладний характер.

Тема 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій

План семінарського заняття

1. Характеристика господарського розвитку за первісної доби.
2. Особливості східного рабства.
3. Економічна думка стародавнього світу.

Мета семінарського заняття. Надання характеристики господарському розвитку за первісної доби. Ознайомлення з матеріальною культурою первісного суспільства. Аналіз найважливіших рис первісної доби. Визначення особливостей східного рабства. Економічна думка стародавніх цивілізацій.

Термінологічний словник: первісне суспільство, матеріальна культура, рабство.

Keywords: primitive society, material culture, slavery.

Питання для опитування:

1. Перелічіть фактори, що зумовили перехід від привласнюючого до відтворюючого господарства в період первісної доби.
2. Які ви знаєте країни східного рабства? Розкрийте його особливості.
3. У чому полягають особливості економічної думки стародавнього світу?
4. Охарактеризуйте найдавніші пам'ятки суспільної думки й поясніть значення висловлених у них поглядів.

5. У чому своєрідність економічних поглядів Стародавнього Китаю?
6. Які були економічні причини виникнення перших держав?

Теми рефератів

1. Основні риси господарства первісного суспільства.
2. Відмінність між античним і східним рабством.
3. Економічні погляди мислителів Стародавнього Сходу.

Завдання 2.1.

Порівняйте особливості східного рабства у країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай). Результати оформіть у вигляді таблиці (Таблиця 2).

Таблиця 2

№ з/п	Держава	Основні галузі господарства	Особливості рабовласницької системи	Роль держави в економіці
1	Стародавній Єгипет			
2	Вавилонське царство			
3	Стародавня Індія			
4	Стародавній Китай			

Тестові завдання

1. Яка головна форма господарювання була притаманна первісному суспільству?
 - а) торгівельне господарство;
 - б) привласнювальне господарство (збиральництво, мисливство, рибальство);
 - в) сільське господарство;
 - г) ремесла.
2. Який етап розвитку первісного суспільства пов'язаний із появою землеробства і скотарства?
 - а) кам'яний вік;
 - б) неолітична революція;
 - в) античність;
 - г) раннє середньовіччя.
3. Що означає термін «неолітична революція»?
 - а) відкриття металів;
 - б) перехід від привласнювальної до відтворювальної економіки;
 - в) початок грошових відносин;
 - г) формування держави.
4. Яка була основна форма власності в первісному суспільстві?
 - а) державна;
 - б) приватна;
 - в) колективна (общинна);
 - г) сімейна.
5. Яка з ранніх цивілізацій першою утворила іригаційне землеробство?

- а) Давній Єгипет;
- б) Давня Греція;
- в) Давня Індія;
- г) Давній Китай.

6. У яких регіонах виникли перші великі цивілізації?

- а) Північна Америка, Європа;
- б) Месопотамія, Єгипет, Індія, Китай;
- в) Африка на південь від Сахари;
- г) Австралія.

7. Що було головною передумовою переходу від первісного суспільства до ранніх цивілізацій?

- а) винайдення колеса;
- б) зростання війн;
- в) поділ праці, поява надлишкового продукту і приватної власності;
- г) виникнення торгівлі з Європою.

8. Який суспільний поділ праці вважається першим?

- а) відокремлення ремесла від землеробства;
- б) відокремлення скотарства від землеробства;
- в) відокремлення торгівлі від виробництва;
- г) поділ на класи.

9. Що стало економічною основою формування державності у ранніх цивілізаціях?

- а) розвиток ремесел;
- б) іригаційне землеробство та перерозподіл надлишкового продукту;
- в) розвиток морської торгівлі;
- г) використання рабської праці у гірничій справі.

10. Який із цих факторів найбільше вплинув на становлення цивілізацій у Месопотамії та Єгипті?

- а) близькість до гірських ресурсів;
- б) винахід грошей;
- в) родючі землі річкових долин (Тигр–Євфрат, Ніл);
- г) війни з кочовими племенами.

Тема 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій (VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.)

План семінарського заняття

1. Господарство Стародавньої Греції.
2. Античний Рим: економічні причини розквіту й занепаду.
3. Господарство скіфів, грецьких і римських колоній Північного Причорномор'я.
4. Економічна думка античного світу.

Мета семінарського заняття. Визначення особливості господарства

Стародавньої Греції. Ознайомлення із принципами рабовласництва в Греції, розвитку торгівлі, ремесел. Аналіз економічного розвитку і занепаду Античного Риму. Розгляд характеристики 3-х етапів розвитку Римської держави. Структурні зміни в ремеслі, розвиток ярмаркової торгівлі. Дослідження розкладу античної власності, втрату рабством свого виробничого значення, натуралізацію і аграризацію економіки. З'ясувати причини загострення соціальних суперечностей. Ознайомлення із господарством скіфів, грецьких і римських колоній Північного Причорномор'я. Теоретичне осмислення й узагальнення економічних процесів мислителями Давньої Греції і Давнього Риму.

Термінологічний словник: рабовласництво, торгівля, ремесла, ярмарок.

Keywords: slavery, trade, crafts, fair.

Питання для опитування:

1. Які галузі виробництва розвинули стародавні греки? Якого рівня досягли їхня торгівля, фінанси, кредит?
2. Як розвивалися економічні зв'язки населення Північного Причорномор'я з грецькими містами-полісами, розташованими на території України?
3. Чому господарство Стародавньої Риму називають класичним?
4. Що вам відомо про римське сільське господарство, ремесло, внутрішню і зовнішню торгівлю?
5. Через які економічні причини зазнало краху античне рабовласницьке суспільство?
6. Охарактеризуйте найдавніші пам'ятки суспільної думки й поясніть значення висловлених у них поглядів.
9. Що таке економіка та хрематистика?
10. Чим відрізнялись економічні погляди давньогрецьких і давньоримських авторів?

Теми рефератів

1. Розвиток зовнішньої торгівлі у країнах Стародавнього Сходу і Античної Греції.
2. Розвиток товарно-грошових відносин Античного Риму.
3. Економічна думка античного світу.

Завдання 3.1.

Заповніть таблицю «Господарський розвиток Стародавньої Греції та Стародавнього Риму» (Таблиця 3).

Таблиця 3

№ з/п	Критерій порівняння	Стародавня Греція	Стародавній Рим
1	Провідні галузі господарства		
2	Розвиток ремесла		
3	Торгівля		
4	Фінанси та кредит		
5	Особливості використання праці рабів		
6	Роль держави в економіці		

Тестові завдання

1. Основою господарства Стародавньої Греції було:
 - а) натуральне землеробство без торгівлі;
 - б) землеробство та ремесло з активною морською торгівлею;
 - в) рабовласницькі плантації у великих маєтках;
 - г) скотарство як головне заняття;
2. Яка форма власності переважала в Стародавній Греції?
 - а) колективна общинна;
 - б) приватна рабовласницька;
 - в) державна;
 - г) феодална.
3. Яка економічна причина сприяла розквіту Римської імперії?
 - а) високий рівень грошової емісії;
 - б) відсутність зовнішньої торгівлі;
 - в) розвиток рабовласницьких маєтків (латифундій) та розширення ринків завдяки завоюванням;
 - г) перевага натурального господарства.
4. Головною причиною занепаду економіки Стародавнього Риму було:
 - а) зростання міського населення;
 - б) криза рабовласницької системи та занепад продуктивності праці рабів;
 - в) відмова від грошових відносин;
 - г) надмірний розвиток ремесла.
5. Яку роль відігравали грецькі та римські колонії Північного Причорномор'я?
 - а) вони були ізольованими поселеннями без господарських зв'язків;
 - б) центри землеробства, ремесла і торгівлі, що забезпечували обмін між античним світом і місцевими племенами;
 - в) виключно військові гарнізони;
 - г) місця видобутку металів.
6. Господарство скіфів базувалося переважно на:
 - а) землеробстві та ремеслі;
 - б) кочовому скотарстві і торгівлі з античними колоніями;
 - в) рабовласницьких маєтках;
 - г) міських мануфактурах.
7. Хто в античному світі вважав працю рабів «неприродною» і підкреслював значення справедливої ціни?
 - а) Платон;
 - б) Арістотель;
 - в) Цицерон;
 - г) Ксенофонт.
8. Який античний мислитель вважав сільське господарство основою багатства держави?
 - а) Арістотель;
 - б) Платон;

в) Ксенофонт;

г) Сократ.

9. Яка головна особливість економічної думки античного світу?

а) створення повноцінної теорії капіталізму;

б) акцент на промисловій революції;

в) морально-філософський характер роздумів про господарство, а не системна економічна теорія;

г) виключно практичні поради щодо торгівлі.

10. Яка риса господарства античних цивілізацій об'єднує Стародавню Грецію та Рим?

а) панування натурального господарства;

б) селянська громада як головна форма організації;

в) рабовласницька система як основа економіки;

г) відсутність зовнішньої торгівлі.

Тема 4. Господарство та економічна думка суспільства Європейської цивілізації в період Середньовіччя (V – XV ст.)

План семінарського заняття

1. Загальна характеристика господарства Європи в V – XV ст.

2. Особливості розвитку сільського господарства. Агрокультура і сільськогосподарська техніка.

3. Розвиток ремесел і міст в Середньовіччі.

4. Зростання торгівлі, розвиток банківської системи і кредиту.

5. Економічна думка Середньовіччя.

Мета семінарського заняття. Ознайомлення із загальною характеристикою господарства Європи в V – XV ст. Темпи розвитку феодальних господарств. Шляхи формування, форми і типи власності феодальної системи господарства. Розвиток сільського господарства як панівної форми європейської економіки протягом V – XV ст. Агрокультура і сільськогосподарська техніка. Розвиток багатогалузевого господарства та територіальної спеціалізації. Урбанізація Західної Європи з XI ст., переростання міст на центри ремісничого виробництва і торгівлі. Визволення селян від особистої залежності, становлення сільських комун. Проаналізувати розвиток міжнародної, посередницької торгівлі, експортного ремесла. Основна організаційна форма ремесла – цехи. Розпад цехового ладу в XIV - XV ст. Зростання значення торгівлі, яка мала корпоративний характер. Торгові гільдії. Утворення загальнонаціональних ринків. Розвиток банківської системи. Виникнення кредиту. Основні джерела і особливості розвитку економічної думки Середньовіччя.

Термінологічний словник: феодальні господарства, агрокультура, ремісництво, розвиток міст, гільдія.

Keywords: feudal economies, agriculture, crafts, urban development, guild.

Питання для опитування:

1. Охарактеризуйте шляхи формування, форми і типи власності в добу Середньовіччя.

2. Розкрийте особливості становлення феодального господарства Франції, Англії, Німеччини, Візантії, скандинавських країн. У чому полягала спадковість господарського розвитку Західної Європи від античності до Середньовіччя?

3. Як і чому відбувалася еволюція феодального маєтку протягом XI – XV ст.? Як змінилися сеньйоріально-селянські відносини протягом цього періоду?

4. Розкрийте фактори розвитку і піднесення міст Західної Європи в XI – XV ст. Опишіть цеховий лад середньовічного ремесла, покажіть його економічну раціональність у XII – XV ст.

5. Охарактеризуйте риси, характер європейської торгівлі в середні віки, її головні шляхи і райони. Проаналізуйте процес утворення національних ринків.

6. Визначте характерні ознаки феодалізму.

7. Як на творчості Лі Гоу позначилася специфіка феодального розвитку Китаю?

8. Охарактеризуйте цивілізаційний підхід Ібн Хальдуна до історичного розвитку.

9. Перелічіть основні економічні ідеї канонічного права.

10. Що таке «справедлива ціна» у розумінні Фоми Аквінського?

11. Визначте сутність соціальних утопій Т. Мора та Т. Кампанелли.

Теми рефератів

1. Економічна раціональність цехового ладу середньовічного ремесла.

2. Характер європейської торгівлі в середні віки, її головні шляхи і райони.

3. Охарактеризуйте форми і типи земельної власності в епоху середньовіччя.

4. Схоластика, як один із найважливіших методів інтелектуального середовища середньовіччя.

5. Економічна думка Європи в епоху Середньовіччя.

Завдання 4.1.

Встановіть відповідність між поняттями та їх характеристиками (Таблиця 4).

Таблиця 4

№ з/п	Поняття	Характеристика
1	Цех	А. Об'єднання купців для захисту торговельних інтересів
2	Гільдія	Б. Господарство, орієнтоване на власне споживання
3	Натуральне господарство	В. Організація ремісників однієї спеціальності
4	Комутація ренти	Г. Перехід від відробіткової ренти до грошової

Завдання 4.2.

Порівняйте економічні погляди мислителів епохи Середньовіччя, заповнивши таблицю (Таблиця 5).

Таблиця 5

№ з/п	Мислитель	Основні економічні ідеї	Ставлення до торгівля	Роль держави
-------	-----------	-------------------------	-----------------------	--------------

1	Фома Аквінський		
2	Ібн Хальдун		
3	Лі Гоу		

Тестові завдання

1. Яка була основна форма господарства у Європі в період Середньовіччя?
 - а) рабовласницька система;
 - б) феодална система з панщиною і натуральним господарством;
 - в) капіталістичне підприємництво;
 - г) колективна общинна система.
2. Що було основою сільського господарства середньовічної Європи?
 - а) великі рабовласницькі маєтки;
 - б) сеньйоріальні помістя (феодалні маєтки) та селянські господарства;
 - в) вільні фермерські господарства;
 - г) кочове скотарство.
3. Яке нововведення в агрокультурі суттєво підвищило врожайність у Середньовіччі?
 - а) використання рабської праці;
 - б) трипільна система землеробства;
 - в) широке застосування добрив хімічного походження;
 - г) вирощування картоплі та кукурудзи.
4. Що стало основою розвитку міст у Середньовіччі?
 - а) розвиток університетів;
 - б) зростання монастирських господарств;
 - в) ремесло і торгівля;
 - г) зовнішня колоніальна експансія.
5. Як називались об'єднання середньовічних ремісників за професіями для захисту інтересів і контролю якості виробів?
 - а) цехи;
 - б) гільдії;
 - в) цехи і гільдії (цехи – ремісники, гільдії – купці);
 - г) комунальні союзи.
6. Яке місто стало важливим центром банківської справи у Середньовіччі?
 - а) Париж;
 - б) Лондон;
 - в) Флоренція;
 - г) Афіни.
7. Який середньовічний інститут забезпечував розвиток міжнародної торгівлі та кредиту?
 - а) селянська громада;
 - б) банківські дома та купецькі гільдії;
 - в) монастирі;
 - г) феодалні замки.
8. Хто з мислителів Середньовіччя відстоював ідею «справедливої ціни»?
 - а) Арістотель;

б) Платон;

в) Фома Аквінський;

г) Марсилій Падуанський;

9. Яка риса найбільше характеризує економічну думку Середньовіччя?

а) повна відмова від моралі у господарстві;

б) тісний зв'язок з християнською релігією та морально-етичними принципами;

в) створення повної ринкової теорії;

г) акцент на капіталістичних відносинах.

10. Який економічний процес підготував ґрунт для переходу від Середньовіччя до Нового часу?

а) посилення кріпосництва;

б) відмова від грошових відносин;

в) розвиток торгівлі, банків, ремесел і формування передумов для капіталістичного виробництва;

г) занепад міст і відновлення натурального господарства.

Тема 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI – перша половина XVII ст.)

План семінарського заняття

1. Основні аспекти розвитку господарства країн Західної Європи.

2. Особливості економічного розвитку країн Центральної, Південно- Східної і Східної Європи.

3. Меркантилізм та його історичне значення.

Мета семінарського заняття. Розгляд основних аспектів розвитку господарства країн Західної Європи. Аналіз економічних причин і наслідків Великих географічних відкриттів. Розвиток мануфактурного виробництва. Зрушення в сфері обігу і розподілу. Переростання простого товарного виробництва в ринкове, розвиток міжнародного поділу праці, формування національних, європейських та світового ринків товарів і грошей. Зародження і розвиток індустріального суспільства у країнах Європи. Колонізація Північної Америки. Війна за незалежність та утворення США. Особливості економічного розвитку країн Центральної, Південно-Східної та Східної Європи. Становлення економічної теорії як самостійної науки. Сутність меркантилізму та його історичне значення.

Термінологічний словник: ринкова економіка, географічні відкриття, поділ праці, національний ринок.

Keywords: market economy, geographical discoveries, division of labor, national market.

Питання для опитування:

1. Назвіть економічні причини і наслідки географічних відкриттів.

2. Обґрунтуйте положення про те, що зародження індустріального

суспільства у країнах Західної Європи почалося в XVI ст.

3. Дайте визначення мануфактури, її типів. Розкрийте особливості мануфактурного періоду в розвитку промисловості у країнах Західної Європи.

4. Розкрийте значення буржуазних революцій XVI – XVIII ст. для становлення індустріального суспільства.

5. Які наслідки аграрного перевороту в Англії? Які факти свідчили про прогресивний розвиток сільського господарства у країнах Західної Європи?

6. Як здійснювався процес формування і розвитку внутрішніх національних і світового ринків?

7. Чим історично зумовлене виникнення меркантилізму? Поясніть значення великих географічних відкриттів.

8. Чому меркантилізм називають «купецькою ідеологією»?

9. Поясніть, як співвідносяться теорія та політика меркантилізму.

10. Перелічіть основні відмінності раннього й пізнього меркантилізму.

Теми рефератів

1. Особливості мануфактурного періоду в розвитку промисловості в країнах Західної Європи.

2. Великі географічні відкриття в економічному розвитку Західної Європи.

3. Етапи розвитку та історичне значення меркантилізму.

Завдання 5.1.

Порівняйте ремісниче виробництво та мануфактуру, заповнивши таблицю (Таблиця 5). Поясніть, чому мануфактура стала важливим етапом розвитку ринкової економіки.

Таблиця 5

№ з/п	Критерій порівняння	Ремісниче виробництво	Мануфактура
1	Організація праці		
2	Поділ праці		
3	Продуктивність		
4	Використання найманої праці		
5	Масштаби виробництва		

Завдання 5.2.

Порівняйте ранній та пізній меркантилізм. Чому меркантилізм називають «купецькою ідеологією»?

Тестові завдання

1. Яка риса найбільше характеризує господарство країн Західної Європи у XVI – першій половині XVII ст.?

а) панування натурального господарства;

б) розвиток товарно-грошових відносин і мануфактурного виробництва;

в) домінування рабовласницької системи;

г) кочове скотарство.

2. Яка нова форма виробництва виникла в цей період і стала перехідною від ремесла до фабрики?

- а) цехи;
- б) гільдії;
- в) мануфактура;
- г) латифундії.

3. Який економічний процес відбувався в Західній Європі у XVI ст.?

- а) повна ізоляція внутрішніх ринків;
- б) згортання зовнішньої торгівлі;
- в) первісне нагромадження капіталу;
- г) відмова від грошового обігу.

4. Що було характерним для господарства Центральної та Східної Європи у XVI – першій половині XVII ст.?

- а) швидкий розвиток мануфактур;
- б) відсутність феодальних відносин;
- в) збереження та посилення кріпосницької системи;
- г) активне мореплавство і колоніальна експансія.

5. Яка сільськогосподарська культура набула поширення в Європі у XVI ст. внаслідок Великих географічних відкриттів?

- а) пшениця;
- б) жито;
- в) кукурудза і картопля;
- г) ячмінь.

6. Який напрямок економічної думки панував у XVI – першій половині XVII ст.?

- а) класична школа політичної економії;
- б) фізіократизм;
- в) меркантилізм;
- г) марксизм.

7. У чому полягала суть меркантилізму?

- а) визнання землі єдиним джерелом багатства;
- б) вважання грошей, золота та срібла головними формами багатства;
- в) відмова від торгівлі;
- г) перехід до колективної власності.

8. Яке історичне значення мав меркантилізм?

- а) зміцнив натуральне господарство;
- б) зруйнував міжнародну торгівлю;
- в) сприяв формуванню національних ринків і розвитку державної економічної політики;
- г) відновив рабовласницькі відносини.

9. Хто з мислителів вважається одним із представників раннього меркантилізму?

- а) Фома Аквінський;
- б) Томас Ман;
- в) Франсуа Кене;

г) Адам Сміт.

10. Яка відмінність між раннім і пізнім меркантилізмом?

а) ранній заперечував торгівлю, а пізній її підтримував;

б) ранній наголошував на ввезенні золота й срібла, а пізній – на активному торговельному балансі;

в) ранній орієнтувався на землеробство, а пізній – на промисловість;

г) ранній був пов'язаний із кріпосництвом, а пізній – із рабством.

Змістовий модуль 2. Господарський розвиток та економічна думка країн Європейської цивілізації в період становлення та розвитку ринкової економіки.

Тема 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII – перша половина XIX ст.)

План семінарського заняття

1. Суть промислового перевороту.

2. Характеристика промислового перевороту в провідних країнах світу. Особливості промислового розвитку.

3. Класична школа політичної економії.

4. Еволюція класичної політичної економії в першій половині XIX ст. Формування соціалістичних ідей.

Мета семінарського заняття. Визначення суті та характеристика основних етапів промислового перевороту. Характеристика промислового перевороту у провідних країнах світу. Особливості промислового розвитку. Створення національних фінансово-кредитних систем. Утвердження економічних відносин, характерних для ринкової економічної системи. Формування класичної школи політичної економії, характеристика основних економічних ідей У.Петті, П. Буагільбера, А. Сміта, Д. Рікардо. Особливості економічних поглядів фізіократів. Еволюція класичної політекономії, формування соціалістичних ідей.

Термінологічний словник: промисловий переворот, політична економія, фізіократи, соціалізм.

Keywords: industrial revolution, political economy, physiocrats, socialism.

Питання для опитування:

1. В чому полягає суть промислового перевороту? Які його наслідки? Які особливості промислового перевороту у Великобританії, Німеччині, Австрії та США?

2. Розкрийте основний зміст процесу індустріалізації. Покажіть динаміку та особливості індустріального розвитку США, Німеччини, Великобританії.

3. Які об'єктивні процеси економічного життя спричинили виникнення класичної школи?

4. Кому класична школа завдячує своєю назвою?

5. Поясніть значення основних теоретичних положень класичної школи.
6. Порівняйте економічні погляди В. Петті та П. Буагільбера.
7. Охарактеризуйте основні положення фізіократичної школи.
8. У чому полягає значення "Економічної таблиці" Ф. Кене?
9. Поясніть вислови "економічна людина", "невидима рука".
10. Визначте основні складові економічного вчення А. Сміта.
11. Поясніть теорії вартості та доходів А. Сміта.
12. Чи можна вважати універсальним закон народонаселення Т. Мальтуса?
13. Кому належить теорія трьох факторів виробництва? У чому вона полягає?
14. Охарактеризуйте трудову теорію Д. Рікардо.
15. Дайте визначення "порівняльних переваг".
16. Чому економічну теорію Дж. С. Мілля вважають еkleктичною?

Теми рефератів

1. Суть промислового перевороту. Особливості його у Великобританії, Німеччині, Австрії і США. (XVIII – XIX ст.)
2. Класична школа політичної економії. Виникнення та основні ідеї.
3. У. Петті – основоположник класичної школи політекономії в Англії.
4. Економічне вчення А. Сміта.
5. Марксизм як напрям класичної політекономії.
6. Теоретична система Д. Рікардо.
7. Економічне вчення Мальтуса.

Завдання 6.1.

Заповніть таблицю «Особливості промислового перевороту в різних країнах» (Таблиця 6). Після заповнення таблиці зробіть висновок про спільні та відмінні риси промислового перевороту у різних країнах.

Таблиця 6

№ з/п	Країна	Передумови промислового перевороту	Основні технічні винаходи	Особливості розвитку промисловості	Соціально-економічні наслідки
1	Велика Британія				
2	Німеччина				
3	Австрія				
4	США				

Завдання 6.2.

Розташуйте події та явища у хронологічній послідовності:

- виникнення фізіократичної школи;
- промисловий переворот у Великій Британії;
- публікація «Багатства народів» А. Сміта;
- розвиток фабричної системи;
- формування класичної політичної економії;

- індустріалізація США та Німеччини.
Поясніть взаємозв'язок між цими процесами.

Тестові завдання

1. Що означає термін «промисловий переворот»?
 - а) заміна монархій на республіки;
 - б) перехід від натурального господарства до ринкового;
 - в) перехід від ручної праці та мануфактур до машинного фабричного виробництва;
 - г) виникнення колоніальних імперій.
2. У якій країні розпочався промисловий переворот у другій половині XVIII ст.?
 - а) Франція;
 - б) Німеччина;
 - в) Англія;
 - г) США.
3. Якою була головна галузь, що започаткувала промисловий переворот в Англії?
 - а) металургія;
 - б) текстильна промисловість;
 - в) вугільна промисловість;
 - г) суднобудування.
4. Який винахід став символом промислового перевороту?
 - а) плуг;
 - б) друкарський верстат;
 - в) парова машина Джеймса Ватта;
 - г) телеграф.
5. Який соціальний наслідок мав промисловий переворот?
 - а) посилення ролі феодалів;
 - б) зростання значення цехових ремісників;
 - в) формування класу промислових підприємців та робітничого класу (пролетаріату);
 - г) відновлення рабовласництва.
6. Кого вважають засновником класичної школи політичної економії?
 - а) Давид Рікардо;
 - б) Карл Маркс;
 - в) Адам Сміт;
 - г) Джон Стюарт Мілль.
7. Основний твір Адама Сміта, що заклав основи класичної політичної економії:
 - а) «Про багатство світу»;
 - б) «Капітал»;
 - в) «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.);
 - г) «Закони народного господарства».

8. Яку теорію вартості розвивала класична школа політичної економії?
- а) теорію граничної корисності;
 - б) трудову теорію вартості;
 - в) теорію попиту і пропозиції;
 - г) теорію монополій.
9. Хто з мислителів першої половини ХІХ ст. поєднував ідеї класичної політичної економії з соціалістичними поглядами?
- а) Давид Рікардо;
 - б) Томас Мальтус;
 - в) Роберт Оуен, Анрі Сен-Сімон, Шарль Фур'є;
 - г) Джон Локк.
10. Яка загальна тенденція економічної думки у першій половині ХІХ ст.?
- а) відмова від аналізу виробництва;
 - б) еволюція класичної політичної економії та зародження соціалістичних ідей;
 - в) повернення до ідей меркантилізму;
 - г) переважання схоластичної філософії.

Тема 7. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)

План семінарського заняття

1. Основний зміст процесу індустріалізації.
2. Аграрний розвиток провідних країн світу в період їх індустріалізації.
3. Формування світового ринку.
4. Передумови виникнення та методологічні принципи маржиналізму й неокласичної теорії.
5. Формування і розвиток історичної школи.
6. Виникнення інституціоналізму і його розвиток на початку ХХ ст.

Мета семінарського заняття. Ознайомлення із структурними зрушеннями в національних господарствах окремих країн. Характеристика процесу індустріалізації. Сутність НТР, розвиток нових галузей економіки. Перехід від аграрної до індустріальної цивілізації. Характеристика трьох типів промислово розвинених країн: американський – з відносно високим, німецький – з середніми, англійський – з найнижчими темпами розвитку промислового виробництва. Здійснення економічного розвитку країн переважно екстенсивним шляхом. Перехід від моно- до поліцентризму. Радикальні перетворення в аграрному секторі економіки світу. Розвиток фермерства. Особливості аграрного розвитку у Німеччині. Характеристика двох шляхів розвитку сільського господарства в США, Японії та європейських країнах: революційним (з переходом на індустріальну основу) та еволюційним, або поступовим переростанням господарств з феодальних у фермерські. Утворення світового господарства як системи світогосподарських відносин, матеріальної основи індустріальної цивілізації. Матеріальною основою

формування світового господарства є машинне виробництво, міжнародний поділ праці, завершення формування світового ринку. Передумови виникнення та методологічні принципи маржиналізму й неокласичної теорії. Формування і розвиток історичної школи. Виникнення інституціоналізму і його розвиток на початку ХХ ст.

Термінологічний словник: монополія, конкуренція, індустріалізація, світовий ринок, маржиналізм.

Keywords: monopoly, competition, industrialization, world market, marginalism.

Питання для опитування:

1. Які структурні зміни відбулися в економіці провідних країн світу протягом останньої третини ХІХ – на поч. ХХ ст.?

2. Використавши конкретні приклади і факти, порівняйте аграрний розвиток провідних країн світу в період їх індустріалізації.

3. Проаналізуйте два напрями розвитку (революційний та еволюційний) сільського господарства США, Японії та європейських країн.

4. Коли завершилося формування світовою ринку? Дайте визначення поняття «світовий ринок». Які зміни відбулися в світовій економіці в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.?

5. Доведіть, що на зламі ХІХ – ХХ ст. сформувалося світове господарство.

6. Охарактеризуйте методологію маржиналізму. Як виникла назва цієї течії?

7. Чому австрійська школа характеризується крайнім суб'єктивізмом і психологізмом?

8. Поясніть взаємозв'язок граничної корисності та ціноутворення.

9. У чому полягає сучасне значення теорії відсотка О. Бем-Баверка?

10. Що таке «альтернативні витрати»? Наведіть приклади.

11. Чому А. Маршалла вважають засновником неокласичного аналізу? У чому полягає відмінність його поглядів від попереднього маржиналізму?

12. Доведіть справедливість теорії ціноутворення А. Маршалла.

13. Визначте поняття еластичності попиту та його економічний зміст.

14. Як у теорії А. Маршалла враховується фактор часу?

15. Сформулюйте закон спадної продуктивності факторів виробництва.

16. Розкрийте основну проблематику математичної школи політекономії.

17. Поясніть формулювання першого та другого законів Г. Госсена.

18. Визначте сутність кардиналістської та ординалістської концепцій маржиналізму.

19. Чому маржиналізм в кін. ХХ ст. перетворився із самостійної течії економічної думки на найпоширеніший метод дослідження?

Теми рефератів

1. Особливості індустріалізації в США, Німеччині, Великобританії.

2. Розвиток сільського господарства США, Японії та інших європейських країн у ХVІІІ – ХІХ ст.

3. Маржиналізм та його основні положення.

4. Австрійська школа політекономії та її внесок у розвиток ідей

маржиналізму.

Завдання 7.1.

Порівняйте класичну політичну економію та маржиналізм, заповнивши таблицю (Таблиця 7). Сформулюйте висновок про значення «маржинальної революції» в економічній науці.

Таблиця 7

№ з/п	Критерій порівняння	Класична школа	Маржиналізм
1	Предмет дослідження		
2	Основа ціноутворення		
3	Методологія		
4	Основні представники		
5	Роль споживача		

Завдання 7.2.

Розташуйте події та явища у хронологічній послідовності:

- завершення промислового перевороту;
- формування монополій;
- виникнення маржиналізму;
- формування світового господарства;
- розвиток міжнародної торгівлі;
- становлення неокласичної економічної теорії.

Поясніть взаємозв'язок між цими процесами.

Тестові завдання

1. Що є суттю процесу індустріалізації в другій половині XIX ст.?

- а) перехід від землеробства до кочового скотарства;
- б) масове впровадження машинної техніки, розвиток фабрично-заводського виробництва, транспортної та енергетичної системи;
- в) поширення феодального господарства;
- г) зростання промисловості та торгівлі.

2. Які нові джерела енергії стали визначальними для індустріалізації цього періоду?

- а) вітер і вода;
- б) вугілля, нафта та електрика;
- в) дрова та мускульна сила;
- г) сонячна енергія.

3. Яка особливість аграрного розвитку провідних країн світу в період індустріалізації?

- а) повернення до натурального господарства;
- б) повне зникнення дрібних селянських господарств;
- в) механізація сільського господарства, зростання товарності й орієнтація на

світовий ринок;

г) заборона експорту сільськогосподарської продукції.

4. Що означає формування світового ринку в другій половині XIX ст.?

а) ізоляцію національних господарств;

б) посилення міжнародного поділу праці, розвиток колоніальної системи і світової торгівлі;

в) відмову від транспортних інновацій;

г) заміщення зовнішньої торгівлі внутрішнім виробництвом.

5. Що стало передумовами виникнення маржиналізму?

а) криза феодалних відносин;

б) недостатність трудової теорії вартості для пояснення цін та корисності;

в) поширення схоластики;

г) відмова від аналізу ринку.

6. Який основний методологічний принцип маржиналізму?

а) визначення вартості виключно витратами праці;

б) пріоритет державного регулювання;

в) аналіз економічних явищ з позицій граничних величин (корисності, витрат, продуктивності);

г) перевага історичного опису над теорією.

7. Кого вважають засновником австрійської школи маржиналізму?

а) Давид Рікардо;

б) Карл Маркс;

в) Карл Менгер;

г) Артур Пігу.

8. Яка риса характеризує історичну школу політичної економії в Німеччині?

а) абстрактно-теоретичний підхід;

б) наголос на вивченні конкретних історичних умов розвитку господарства;

в) відмова від аналізу економіки;

г) визнання тільки трудової вартості.

9. Який напрям економічної думки виникає наприкінці XIX – початку XX ст. і наголошує на ролі інститутів у розвитку економіки?

а) меркантилізм;

б) фізіократія;

в) інституціоналізм;

г) неолібералізм.

10. Хто є одним із засновників інституціоналізму?

а) Адам Сміт;

б) Альфред Маршалл;

в) Торстейн Веблен;

г) Жан-Батіст Сей.

Тема 8. Особливості розвитку ринкового господарства й основні напрямки економічної думки в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.)

План семінарського заняття

1. Промисловий переворот в Україні.
2. Сутність аграрної реформи 1848р. і селянська реформа 1861 р.
3. Суть індустріалізації в Україні. Її найважливіші фактори.
4. Столипінська аграрна реформа, її прогресивне значення. Зрушення в сільському господарстві.
5. Зародження і розвиток української кооперації.
6. Фінанси та кредит.
7. Загальні умови і основні напрямки розвитку економічної думки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.

Мета семінарського заняття. Визначення передумов промислового перевороту в Україні. Розвиток української економіки у дореформений період. Розвиток транспорту. Криза феодально-кріпосницької системи. Прискорення процесу створення великої машинної індустрії. Виникнення нових галузей виробництва. Сільське господарство України в дореформений період. Сутність аграрної реформи 1848 року. Сутність індустріалізації в Україні. Її фактори. Сутність селянської реформи 1861 року. Прогресивне значення реформи. Зародження і розвиток кооперативного руху. Ініціатор організації першого споживчого кооперативу – харківська громада. Виникнення і розвиток кредитних товариств. Розвиток кредитної і виробничої кооперації. Головні форми організації внутрішньої торгівлі в Україні у XIX ст.: ярмаркова, базарна та постійна стаціонарна торгівля. Характеристика змін у внутрішній торгівлі. Зростаюча роль товарних бірж. Розвиток зовнішньої торгівлі. Зростання торгівлі через чорноморсько-азовські порти. Сутність зовнішньої політики царського уряду. Митна політика. Розширення зовнішньоекономічних зв'язків західноукраїнських земель. Характеристика змін в фінансово-кредитній системі. Податкова та бюджетна політика. Впорядкування фінансово-грошової системи. Сутність грошової реформи 1862р. Розвиток банків, інтенсивне зрощення банківського капіталу з промисловим. Загальні умови і основні напрямки розвитку економічної думки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.

Термінологічний словник: промисловий переворот, кооперативний рух, фінансово-кредитна система, ринкове господарство.

Keywords: industrial revolution, cooperative movement, financial and credit system, market economy.

Питання для опитування:

1. Охарактеризуйте передумови, основні етапи та наслідки промислового перевороту в Україні. Які його особливості ?
2. У чому полягає суть індустріалізації України? Які найважливіші наслідки її до початку першої світової війни?
3. Як вплинули промисловий переворот та індустріалізація на розвиток українських міст?
4. Коли почався і як проходив промисловий переворот на західноукраїнських

землях? Чому він не завершився на початку ХХ ст.?

5. Назвіть характерні риси розвитку аграрних відносин в Україні напередодні 1861 р. На конкретних прикладах і фактах розкрийте підприємницький характер сільського господарства України в першій половині ХІХ ст.

6. Розкрийте зміст аграрних реформ 1848 і 1861 рр. та порівняйте їх.

7. Які зміни відбулися в українському селі у пореформений період?

8. В чому полягало прогресивне значення столипінської аграрної реформи?

9. Розкрийте передумови виникнення української кооперації, види та найважливіші напрями її діяльності.

10. Розкрийте зміст і покажіть наслідки грошових реформ, проведених російським урядом у ХІХ ст.

11. Назвіть характерні риси податкової політики Російської та Австро-Угорської імперій.

12. Як розвивалися російська й австро-угорська кредитні системи на українських землях?

13. Проаналізуйте головні форми організації внутрішньої торгівлі в Україні. Яка роль належала Україні в системі світового ринку

14. Порівняйте економічні погляди «легального марксизму» та народництва.

15. У чому полягають відмінності позицій революційного та ліберального народництва?

16. Чи справедливим є визначення «пропагандисти марксизму» щодо М. Зібера та Г. Плеханова?

17. Поясніть основні економічні ідеї М. Туган-Барановського.

18. Поясніть, чи правомірно відносити Є. Слуцького до математичної школи політекономії; до маржиналістського напрямку.

Теми рефератів

1. Суть та основні етапи промислового перевороту в Україні (ХІХ – ХХ ст.)

2. Зародження і розвиток кооперативного руху в Україні.

3. Аграрні реформи і розвиток сільського господарства України у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст.

4. Столипінська аграрна реформа та її наслідки для українського села.

Завдання 8.1.

Заповніть таблицю «Особливості економічного розвитку українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій» (Таблиця 8.1.).

Таблиця 8.1.

№ з/п	Критерій порівняння	Українські землі у складі Російської імперії	Українські землі у складі Австро-Угорщини
1	Розвиток промисловості		
2	Особливості аграрних відносин		
3	Темпи індустріалізації		
4	Розвиток міст		
5	Кредитна система		
6	Податкова політика		

Завдання 8.2.

Порівняйте аграрні реформи 1848 р. та 1861 р., заповнивши таблицю (Таблиця 8.2.).

Таблиця 8.2.

№ з/п	Критерій порівняння	Реформа 1848 р.	Реформа 1861 р.
1	Територія проведення		
2	Основний зміст		
3	Становище селян		
4	Наслідки для сільського господарства		
5	Значення для розвитку ринкових відносин		

Тестові завдання

- Що означав промисловий переворот в Україні у другій половині XIX ст.?
 - повернення до ручної праці;
 - перехід від мануфактури до фабрично-заводського виробництва, поширення машинної техніки;
 - зменшення товарного виробництва;
 - припинення розвитку транспорту.
- Яка головна суть селянської реформи 1861 р. в Україні?
 - скасування панщини без наділення землею;
 - збереження повної залежності селян від поміщиків;
 - скасування кріпацтва і надання селянам особистої свободи з правом викупу землі;
 - передача всієї землі державі.
- Які фактори зумовили індустріалізацію в Україні наприкінці XIX ст.?
 - зростання ролі дрібних ремесел;
 - обмеження вугледобувної промисловості;
 - розвиток вугільної, металургійної та залізничної галузей, залучення іноземного капіталу;
 - зменшення зовнішньої торгівлі.
- У чому полягало прогресивне значення столипінської аграрної реформи?
 - ліквідація приватної власності на землю;
 - зниження товарності сільського господарства;
 - створення фермерських господарств, розвиток приватної ініціативи селян, зростання врожайності;
 - зміцнення кріпосницьких відносин.
- Яке зрушення в сільському господарстві спостерігалось на початку XX ст. в Україні?
 - повернення до натурального господарства;
 - зростання товарності та застосування нової техніки (молотарки, сівалки);
 - зменшення врожайності;
 - відсутність інновацій.
- Яку роль відігравала кооперація в господарському розвитку України?

- а) гальмувала розвиток ринку;
 - б) використовувалася лише як форма державного управління;
 - в) сприяла самоорганізації селян та ремісників, розвитку кредитних і споживчих товариств;
 - г) була формою кріпосницької залежності.
7. Якою була особливість фінансової системи України в кінці XIX – на початку XX ст.?
- а) відсутність банків;
 - б) повна заборона іноземного капіталу;
 - в) домінування іноземних інвестицій у промисловості та розвиток кредитних установ;
 - г) відмова від грошового обігу.
8. Який український економіст досліджував проблеми кооперації?
- а) Михайло Драгоманов;
 - б) Михайло Туган-Барановський;
 - в) Карл Менгер;
 - г) Жан-Батіст Сей.
9. Яка була загальна умова розвитку економічної думки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.?
- а) повна ізоляція від світової науки;
 - б) взаємодія з європейськими економічними школами та прагнення осмислити українську специфіку;
 - в) відмова від аналізу ринку;
 - г) орієнтація виключно на фізіократію.
10. Який напрям української економічної думки сформувався в цей період?
- а) лише марксизм;
 - б) марксизм, народництво, ліберально-реформаторські течії, кооперативна теорія;
 - в) тільки меркантилізм;
 - г) тільки класична школа політичної економії.

Змістовий модуль 3.

Розвиток господарства та економічної науки у XX – на початку XXI ст.

Тема 9. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина XX ст.)

План семінарського заняття

1. Подолання економічних наслідків першої світової війни.
2. Світова економічна криза 1929-1933рр. і економічний розвиток країн у 30-х роках XX ст.
3. Історичні передумови виникнення і сутність кейнсіанства.
4. Неокласичні теорії на початку XXст.

Мета семінарського заняття. Аналіз шляхів подолання економічних наслідків першої світової війни. Роль Версальського договору 1919 р. у післявоєнному економічному розвитку країн світу. Характеристика ознак економічної кризи 1929 – 1933 років. Економічний розвиток країн у 30-х роках ХХ ст. „Новий курс» президента США Ф.Д. Рузвельта. Відбудова економіки провідних країн світу, їх складний і суперечливий шлях господарського розвитку в міжвоєнний період. Сутність мілітаристської економіки Німеччини. Розвиток сільського господарства провідних країн світу напередодні Другої світової війни. Історичні передумови виникнення і сутність кейнсіанства. Розвиток неокласичних теорій на початку ХХ ст.

Термінологічний словник: світова війна, міжнародний договір, мілітаристська економіка, капіталізм, кейнсіанство.

Keywords: world war, international treaty, militaristic economy, capitalism, keynesianism.

Питання для опитування:

1. Про що свідчить існування ортодоксальних та неортодоксальних течій кейнсіанства?
2. Чим обумовлено виникнення теорії Дж. М. Кейнса?
3. Як Кейнс визначав причини циклічного спаду економіки?
4. Які причини та наслідки Великої депресії.
5. Чим була зумовлена мілітаризація провідних країн світу?
6. Які країни отримали найбільше економічних переваг після Першої світової війни і чому?
7. Які причини запровадження планів Дауеса та Юнга?
8. В чому проявилось сповільнення темпів економічного розвитку в Англії?
9. Порівняйте економічний розвиток Англії та Франції в міжвоєнний період.
10. Якими заходами здійснювалася відбудова економіки Німеччини після Першої світової війни?

Теми рефератів

1. Економічні наслідки Першої світової війни. План Дауеса.
2. Світова економічна криза 1929-1933 років і економічний розвиток у 30-х роках ХХ ст.
3. Історичні передумови виникнення і сутність кейнсіанства.
4. Е. Чемберлін та Дж. Робінсон як представники неокласичного напрямку економічної думки.

Завдання 9.1.

Заповніть таблицю «Економічний розвиток провідних країн світу в міжвоєнний період» (Таблиця 9).

Таблиця 9

№ з/п	Країна	Економічний стан після Першої світової війни	Особливості економічної політики	Наслідки Великої депресії	Шляхи подолання кризи
1	США				
2	Велика Британія				
3	Франція				
4	Німеччина				

Завдання 9.2.

Підготуйте аргументи для дискусії:

«Чи можна вважати кейнсіанство ефективною моделлю подолання економічних криз?».

Тестові завдання

- Якими були головні економічні наслідки Першої світової війни для Європи?
 - зростання промисловості та добробуту населення;
 - руйнування господарства, інфляція, зростання державних боргів;
 - посилення економічної незалежності колоній;
 - скорочення ролі держави в економіці.
- Який міжнародний договір визначав післявоєнний економічний порядок у Європі?
 - Брестський мир;
 - Лондонський пакт;
 - Версальський договір;
 - Вашингтонська угода.
- Яка подія спричинила глобальну світову економічну кризу 1929–1933рр.?
 - Перша світова війна;
 - дефіцит продовольства;
 - біржовий крах на Уолл-стріт у жовтні 1929 р. ;
 - гіперінфляція у Німеччині.
- Який був головний наслідок Великої депресії для економік провідних країн?
 - швидке економічне відновлення;
 - повернення до вільної конкуренції;
 - масове безробіття, падіння виробництва, зростання ролі держави в економіці;
 - ліквідація монополій.
- Яка країна першою застосувала масштабну державну програму подолання економічної кризи у 1930-х роках?
 - Велика Британія;
 - Франція;
 - США (політика «Нового курсу» Ф. Рузвельта);
 - Німеччина.
- Яка економічна теорія стала реакцією на кризу 1929–1933 рр.?
 - неокласична;

- б) кейнсіанська;
- в) меркантилістська;
- г) фізіократична.

7. Яку головну ідею висунув Джон Мейнард Кейнс?

- а) економіка завжди саморегулюється;
- б) монополії є єдиним рушієм розвитку;
- в) держава має активно регулювати сукупний попит через інвестиції, податки і витрати;
- г) зростання економіки залежить лише від приватного капіталу.

8. До чого призвело впровадження кейнсіанських методів управління економікою?

- а) поглиблення кризи;
- б) стабілізація економіки та зниження безробіття;
- в) відмова від державного регулювання;
- г) ліквідація міжнародної торгівлі.

9. Який підхід відстоювали неокласики у першій половині ХХ ст.?

- а) активне державне втручання в економіку;
- б) провідна роль монополій у розвитку;
- в) саморегулююча роль ринку, свобода конкуренції та обмеження держави;
- г) пріоритет аграрного сектору.

10. Яка головна відмінність між кейнсіанською та неокласичною теоріями у першій половині ХХ ст.?

- а) ставлення до колоніалізму;
- б) роль держави в економіці: кейнсіанство – за активне втручання, неокласика – за мінімальне втручання;
- в) рівень розвитку технологій;
- г) ставлення до монополій.

Тема 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина ХХ ст.)

План семінарського заняття

1. Економіка країн світу в роки Другої світової війни. Економічні наслідки Другої світової війни.
2. Тенденції й напрями розвитку світового господарства другої половини ХХ століття.
3. Індустріалізація сільського господарства.
4. Основні форми і напрями розвитку міжнародних економічних відносин.
5. Економічні концепції монетаристів.
6. Теорії «економіки пропозиції» та «раціональних очікувань».
7. Неінституціоналізм та його особливості.

Мета семінарського заняття. Ознайомлення з економікою країн світу в

роки Другої світової війни. Економічні наслідки Другої світової війни. Значення плану Маршалла для відбудови європейської економіки. Динаміка і структурні зміни господарського розвитку другої половини 40 – 90-х років ХХ століття. Діяльність урядів економічно розвинених країн, спрямована на всебічне забезпечення населення матеріальними і духовними цінностями. Господарське піднесення Японії та ФРН. Зміни у співвідношенні позицій трьох підсистем за рівнем розвитку та загальним економічним потенціалом, особливості процесу індустріалізації в них. Значення індустріалізації сільського господарства. Основні напрями і форми розвитку міжнародних економічних відносин. Вивіз капіталу. Особливості розвитку міжнародної торгівлі. Характеристика фінансової і грошово-кредитної системи економічно розвинених країн світу. Утворення міжнародних економічних об'єднань. Роль і значення Європейського Союзу. Характеристика ідей монетаристів. Сутність теорій «економіки пропозиції» і «раціональних очікувань». Відродження інституціоналізму та його особливості. Аналіз основних концепцій неінституціоналізму.

Термінологічний словник: наслідки війни, міжнародні відносини, пропозиція, науково-технічна революція, неінституціоналізм.

Keywords: consequences of war, international relations, supply, scientific and technological revolution, neo-institutionalism.

Питання для опитування:

1. Чому сучасний неолібералізм є продовженням класичної економічної традиції?
2. Визначте проблематику досліджень німецького неолібералізму.
3. Знайдіть спільні ознаки й відмінності англосовітського та німецького неолібералізму.
4. Охарактеризуйте ідеальні типи економічних систем, визначені В.Ойкеном.
5. Чим відрізняється політика ладу від політики процесу?
6. Дайте визначення соціального ринкового господарства та його структурних елементів.
7. Що таке «соціальне вирівнювання»?
8. У чому полягають основні теоретичні та практичні висновки монетаризму?
9. Чим зумовлюються попит і пропозиція грошей у монетаристській теорії?
10. Чому економічну теорію пропозиції вважають теоретичною основою «рейганоміки»?

Теми рефератів

1. Економічні наслідки Другої світової війни.
2. Динаміка і структурні зміни світового господарського розвитку 40-90-х років ХХ ст.
3. Неінституціоналізм та його особливості.
4. План Маршала та його значення для відбудови Європейської економіки.
5. Соціальний інституціоналізм Дж. К. Гелбрейта.

Завдання 10.1.

Порівняйте кейнсіанство та монетаризм, заповнивши таблицю (Таблиця 10).

Таблиця 10

№ з/п	Критерій порівняння	Кейнсіанство	Монетаризм
1	Роль держави		
2	Причини економічних криз		
3	Основний інструмент регулювання		
4	Ставлення до грошової маси		
5	Основні представники		

Завдання 10.2.

Підготуйте аргументи для дискусії:

«Чи є соціальне ринкове господарство ефективною моделлю економічного розвитку?»

Тестові завдання

1. Якими були основні економічні наслідки Другої світової війни для країн Європи?

- а) загальне економічне зростання;
- б) руйнування промисловості, транспорту, інфраструктури, дефіцит ресурсів;
- в) зростання інвестицій та добробуту населення;
- г) повна відмова від міжнародної торгівлі.

2. Яка країна найбільше виграла економічно від результатів Другої світової війни?

- а) Велика Британія;
- б) США;
- в) Німеччина;
- г) Франція.

3. Що стало головним чинником розвитку світового господарства у другій половині ХХ ст.?

- а) зростання ролі натурального господарства;
- б) посилення колоніальної системи;
- в) науково-технічна революція, автоматизація та розвиток нових технологій;
- г) повернення до мануфактур.

4. Що означала індустріалізація сільського господарства у другій половині ХХ ст.?

- а) відмова від технічних засобів;
- б) зменшення обсягів виробництва;
- в) використання машин, хімізації, селекції та біотехнологій для зростання продуктивності;
- г) повернення до ручної праці.

5. Які основні форми міжнародних економічних відносин оформилися після Другої світової війни?

- а) лише колоніальні зв'язки;
- б) тільки двостороння торгівля;

в) міжнародна торгівля, рух капіталу, валютно-фінансові відносини, інтеграційні об'єднання;

г) ізоляція національних економік.

6. Яку головну ідею відстоювали монетаристи?

а) активне державне регулювання виробництва;

б) перевагу планової економіки над ринковою;

в) контроль над грошовою масою як основний інструмент стабілізації економіки;

г) пріоритет аграрного сектору над промисловістю.

7. Теорія «економіки пропозиції» ґрунтується на твердженні, що:

а) зростання попиту визначає розвиток виробництва;

б) стимулювання пропозиції через зниження податків і дерегуляцію веде до економічного зростання;

в) лише державні інвестиції можуть забезпечити розвиток;

г) попит і пропозиція не впливають на економіку.

8. Яка основна ідея теорії «раціональних очікувань»?

а) люди не враховують інформацію при ухваленні рішень;

б) держава завжди здатна ефективно регулювати ринок;

в) економічні агенти прогнозують дії уряду і ринку, формуючи свої рішення на основі всієї доступної інформації;

г) очікування населення не мають значення для економіки.

9. Що є ключовою рисою неоінституціоналізму?

а) ігнорування ролі інститутів у розвитку економіки;

б) пояснення економіки виключно через технології;

в) аналіз ролі соціальних та економічних інститутів, прав власності, трансакційних витрат;

г) зосередження лише на макроекономічній політиці.

10. Яке інтеграційне економічне об'єднання сформувалося у Західній Європі у другій половині XX ст. і стало основою ЄС?

а) НАТО;

б) ООН;

в) Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) ;

г) СОТ.

Тема 11. Світове господарство та основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX – початок XXI ст.)

План семінарського заняття

1. Динаміка світового господарського розвитку другої половини XX – початку XXI ст.

2. Нові індустріальні країни. Основні риси стратегії їхніх економічних програм.

3. Характерні особливості сучасних міжнародних економічних відносин.

4. Соціально-інституціональний напрям в сучасній економічній думці.

Мета семінарського заняття. Ознайомлення з характеристикою якісно нового етапу економічного розвитку світового господарства в умовах науково-технічного прогресу. Особливість економічного розвитку країн, що розвиваються. Процес формування мінімального промислового комплексу, початок процесу індустріалізації в цих країнах. Становлення нових індустріальних країн у 50 – 60-ті роки ХХ ст. Характеристика основних рис та особливостей індустріалізації країн, що розвиваються. Посилення інтеграційних процесів в європейських країнах, розвиток і особливості сучасних міжнародних економічних відносин. Форми міжнародних економічних відносин. Умови виникнення і розвитку соціально-інституціонального напрямку в сучасній економічній науці.

Термінологічний словник: інформаційно-технологічна революція, нові індустріальні країни, міжнародна кооперація, економічна інтеграція, глобалізація.

Keywords: information and technological revolution, new industrial countries, international cooperation, economic integration, globalization.

Питання для опитування:

1. Яке значення має науково технічний прогрес для розвитку національних господарств і світової економіки в цілому?
2. Охарактеризуйте місце сільського господарства в світовому і національних господарствах.
3. Яка роль держави в розвитку національних господарств розвинених країн?
4. Визначте основні форми і напрями розвитку міжнародних економічних відносин.
5. Проаналізуйте особливості розвитку міжнародної торгівлі. Які зміни відбулися в товарній структурі та географічному розподілі зовнішньої торгівлі?
6. Перелічіть нові індустріальні країни. Розкрийте стратегію їхніх економічних програм.
7. Які риси є характерними для фінансової та кредитно-грошової системи економічно розвинених держав світу?
8. Які визначальні риси економічної думки в кін. ХХ – на поч. ХХІ ст.?

Теми рефератів

1. Країни що розвиваються: їхнє становлення і економічний розвиток.
2. Розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі.
3. Соціально-інституціональний напрям в сучасній економічній думці.

Завдання 11.1.

Заповніть таблицю «Особливості розвитку світового господарства наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.» (Таблиця 11). Зробіть висновок про вплив інформаційно-технологічної революції на світову економіку.

Таблиця 11

Сфера розвитку	Основні тенденції	Приклади прояву	Наслідки для світової економіки
Промисловість			

Сільське господарство			
Міжнародна торгівля			
Фінансова система			
Інформаційні технології			

Завдання 11.2.

Підготуйте аргументи для дискусії:

«Чи є глобалізація позитивним явищем для розвитку національних економік?»

Тестові завдання

1. Який головний фактор зумовив розвиток світового господарства наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.?

- а) відновлення колоніальних імперій;
- б) поширення феодальної системи;
- в) інформаційно-технологічна революція, розвиток ІТ, автоматизації та глобалізації;
- г) повернення до натурального господарства.

2. Що таке «нові індустріальні країни» (NICs)?

- а) країни, що відмовилися від індустріалізації;
- б) країни з переважанням аграрного сектору;
- в) країни, які швидко індустрілізувалися і стали конкурентними у світовій економіці (наприклад, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань) ;
- г) колоніальні території.

3. Які риси стратегії NICs?

- а) виключно внутрішній ринок;
- б) активне використання експорту, іноземних інвестицій, державної підтримки ключових галузей;
- в) відмова від зовнішньої торгівлі;
- г) перевага натурального господарства.

4. Яка особливість міжнародних економічних відносин наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.?

- а) ізоляція національних економік;
- б) виключно двосторонні договори;
- в) глобалізація, інтеграційні об'єднання, міжнародні корпорації, вільний рух капіталу та інформації;
- г) панування натурального обміну.

5. Що характеризує сучасні транснаціональні корпорації?

- а) вони працюють лише на внутрішніх ринках;
- б) відмовляються від технологічних інновацій;
- в) володіють активами і здійснюють виробництво в багатьох країнах, активно використовують нові технології;
- г) зосереджені на аграрному виробництві.

6. Що є ключовою ідеєю соціально-інституціонального напрямку сучасної економічної думки?

- а) виключно ринковий саморегулюючий підхід;
 - б) важливість інститутів, правил, соціальної структури та взаємодії економічних агентів;
 - в) зосередження лише на макроекономічних моделях;
 - г) перевага фізіократизму над ринковими відносинами.
7. Який напрям у сучасній економічній думці аналізує роль прав власності та трансакційних витрат?
- а) кейнсіанство;
 - б) маржиналізм;
 - в) неоінституціоналізм;
 - г) меркантилізм.
8. Яким був вплив інформаційно-технологічної революції на глобальну економіку?
- а) підвищення ізоляції країн;
 - б) зростання продуктивності, інтеграція ринків, прискорення обміну інформацією та знаннями;
 - в) зменшення ролі інновацій;
 - г) переважання натурального господарства.
9. Що стало характерною особливістю економічних програм NICs?
- а) відмова від промислового розвитку;
 - б) державна стратегія підтримки експорту, технологічних секторів та освіти;
 - в) ліквідація ринку;
 - г) повернення до натурального господарства.
10. Який елемент сучасних міжнародних економічних відносин визначає глобалізацію ринків?
- а) локалізація виробництва;
 - б) закритість фінансових систем;
 - в) свобода руху капіталу, товарів, послуг і інформації;
 - г) відсутність технологічних інновацій.

Тема 12. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці

План семінарського заняття

1. Економічне становище в Україні в 1914 – 1919 рр.
2. «Воєнний комунізм» та нова економічна політика в Україні.
3. Індустріалізація та колективізація в УРСР. Соціально - економічний стан Західної України в 20-30-х роках ХХ ст.
4. Господарство України в роки Другої світової війни та післявоєнної відбудови.
5. Причини і форми застійних явищ в економіці 70-х – першій половині 80-х років ХХ ст.
6. Пошуки шляхів реформування господарської системи в другій половині 80-х років ХХ ст.

7. Економічна думка в Україні в період панування радянської економічної системи.

Мета семінарського заняття. Аналіз стану економіки України в 1914 – 1921рр. Характеристика складного і суперечливого етапу економічної історії України, ознаменованого національно-демократичною революцією 1917 – 1919 рр. Проведення аграрної реформи. Характеристика економіки «воєнного комунізму». Перехід до нової економічної політики. Її суть та прогресивний характер. Проведення індустріалізації і колективізації в Україні. Аналіз їх позитивних й негативних наслідків в УРСР. Особливості економічного розвитку західноукраїнських земель в 20 – 30-х роках ХХ ст. Характеристика господарства України в роки Другої світової війни, та його відбудова в повоєнні роки. Перебудова та розвиток української промисловості. Важлива роль у цьому процесі належала машинобудуванню та металообробці, зміні географії промисловості. Розвиток сільського господарства. Сутність аграрної політики держави. Розвиток соціальної сфери. Промисловий розвиток на основі підвищення рівня технічної оснащеності. Перегляд економічної політики країни, курс на прискорений розвиток легкої промисловості. Криза старого управління й планування. Реформа 1957р., її наслідки. Перебудова управління сільським господарством у 1962р. Наслідки аграрної політики. Зміцнення командно-адміністративної системи управління. Проведення реформи 1966 – 1970років, аналіз її слабких місць. Характеристика нового етапу перетворень у системі керівництва господарством розпочатого з 70-х років ХХ ст. Грошова реформа 1961 року. Внесення змін у податкову політику. Характеристика бюджетної політики. Перебудова (у 1987р.) банківської системи. Розвиток невиробничої сфери. Втілення в реальність соціалістичної ідеї, розвиток марксистської політичної економії. Характеристика економічних поглядів, що формувалися на засадах основних економічних концепцій Заходу (маржиналізму, або неокласичного напрямку) та немарксистського підходу до реалізації соціалістичних ідей.

Термінологічний словник: воєнний комунізм, колективізація, командно-адміністративна система, реформа, немарксистські концепції.

Keywords: war communism, collectivization, command-administrative system, reform, non-marxist concepts.

Питання для опитування:

1. Яким було становище господарства України (Східної і Західної) в роки Першої світової війни (1914 – 1918 рр.)?
2. Розкажіть про економічну політику урядів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії та ЗУНР.
3. Як впроваджували більшовики «воєнний комунізм» і неп в Україні?
4. Які фінансові реформи проводилися в Україні в 1914 – 1919 рр.?
5. Що Вам відомо про кооперативний рух в Східній Україні?
6. Як проходили в Україні сталінські експерименти – індустріалізація і колективізація сільського господарства?
7. Визначте економічні втрати України у роки Другої світової війни.

Порівняйте вихідний рівень її господарства з іншими країнами на початок відбудови.

8. Охарактеризуйте господарські підсумки відбудовного періоду. Як проходили індустріалізація, колективізація у західних областях України?

9. Які зміни відбулися протягом 30 – 80-х рр. у системі управління та планування господарства України? На скільки ефективним було реформування?

10. Визначте основні напрями розвитку господарства України у 50 – 80-х рр. Обґрунтуйте стагнаційний характер його наприкінці 70 – 80-х рр..

11. Проаналізуйте промисловий розвиток України у 50 – 80-х рр.

12. Як відбувалося науково-технічне переоснащення господарства України? Доведіть, що панував екстенсивний (затратний) тип економічного розвитку.

13. Проаналізуйте аграрну політику держави у 50 – 80-х рр. Яка результативність індустріалізації сільського господарства.

14. Які економічні проблеми існували у невиробничій сфері? Обґрунтуйте положення, що з кін. 70-х рр. у господарстві України розвивалися кризові явища. Чому назріла необхідність перебудови економіки на основі ринкових відносин?

15. Особливості дорадянської економічної думки.

Теми рефератів

1. Розвиток в Україні ідей класичної політекономії.
2. Політика «воєнного комунізму» і НЕП в Україні.
3. Відбудова і розвиток промисловості України в повоєнні роки.
4. Економічна думка України в період панування радянської економічної системи.
5. Західноукраїнські землі в 20-30 роках ХХ ст.

Завдання 12.1.

Порівняйте економічну політику «воєнного комунізму» та «нової економічної політики» (НЕП), заповнивши таблицю (Таблиця 12).

Таблиця 12

№ з/п	Критерій порівняння	«Воєнний комунізм»	НЕП
1	Форми власності		
2	Роль держави		
3	Становище селянства		
4	Розвиток торгівлі		
5	Наслідки для економіки		

Завдання 12.2.

Розташуйте події та процеси у хронологічній послідовності:

- запровадження політики «воєнного комунізму»;
- початок НЕПу;
- індустріалізація;
- колективізація;

- післявоєнна відбудова;
- економічні реформи 1960-х рр.;
- початок перебудови.

Поясніть взаємозв'язок між цими процесами.

Тестові завдання

1. Яким було економічне становище України в 1914–1919 рр.?

- а) стабільний розвиток промисловості;
- б) руйнування економіки внаслідок Першої світової війни, революцій і громадянської війни;
- в) масова індустріалізація та зростання добробуту;
- г) відновлення зовнішньої торгівлі.

2. Що таке «воєнний комунізм» в Україні?

- а) програма ринкових реформ;
- б) вільне підприємництво;
- в) жорстка централізація, націоналізація промисловості, реквізиція сільськогосподарської продукції;
- г) відновлення приватної власності.

3. Яка мета нової економічної політики (НЕП) в Україні?

- а) повне відновлення кріпацтва;
- б) часткове відновлення приватного сектора, ринку, грошового обігу для стабілізації економіки;
- в) відмова від зовнішньої торгівлі;
- г) ліквідація міст і ремесел.

4. Які головні риси індустріалізації та колективізації в УРСР 1920–30-х рр.?

- а) переважання приватного фермерства;
- б) масова індустріалізація, створення колгоспів, централізація економіки, розвиток важкої промисловості;
- в) повернення до натурального господарства;
- г) зростання дрібного ремесла.

5. Яким був соціально-економічний стан Західної України у 20–30-х роках ХХ ст.?

- а) високий рівень індустріалізації;
- б) переважання аграрного сектору, поступовий розвиток промисловості, інтеграція в радянську економіку;
- в) повна ізоляція від радянської системи;
- г) домінування приватного капіталу.

6. Яким було господарство України в роки Другої світової війни та післявоєнної відбудови?

- а) економіка залишалася стабільною;
- б) руйнування промисловості та сільського господарства, масова відбудова, реконструкція промислових підприємств;
- в) повернення до натурального господарства;
- г) ліквідація державного сектора.

7. Які фактори призвели до застійних явищ в економіці України у 70-х – першій половині 80-х років ХХ ст.?

- а) швидка індустріалізація;
- б) вільний ринок і конкуренція;
- в) централізоване планування, низька ефективність виробництва, технологічна відсталість, бюрократизація;
- г) зростання інвестицій.

8. Які пошуки реформ господарської системи відбувалися в другій половині 80-х років ХХ ст.?

- а) відмова від будь-яких змін;
- б) економічна децентралізація, ринкові реформи, приватизація, підготовка до переходу від командної економіки;
- в) повне закриття зовнішньої торгівлі;
- г) посилення централізованого планування.

9. Яка була особливість економічної думки в Україні в період радянської економічної системи?

- а) абсолютна свобода академічних досліджень;
- б) домінування марксистсько-ленінської економічної теорії, ідеологічне обґрунтування централізованого планування;
- в) визнання ринкових механізмів;
- г) перевага інституціоналізму.

10. Які наслідки централізованого планування в економіці УРСР?

- а) зростання конкуренції і гнучкості ринку;
- б) стабільне виробництво, але низька ефективність, технологічна відсталість, застійні явища;
- в) переважання приватного капіталу;
- г) повна економічна автономія регіонів.

Тема 13. Формування засад ринкового господарства в Україні (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

План семінарського заняття

1. Проблеми соціально-економічного реформування української економіки в перші роки незалежності.
2. Участь України в світовому господарстві.
3. Сучасний етап розвитку української економічної думки.

Мета семінарського заняття. Господарство Стародавньої Греції. Рабовласництво в Греції, розвиток торгівлі, ремесла. Економічний розвиток і занепад Античного Риму. Характеристика 3-х етапів розвитку Римської держави. Структурні зміни в ремеслі, розвиток ярмаркової торгівлі. Розклад античної власності, втрата рабством свого виробничого значення, натуралізація і аграризація економіки. Загострення соціальних суперечностей. Господарство скіфів, грецьких і римських колоній Північного Причорномор'я. Теоретичне осмислення й

узагальнення економічних процесів мислителями Давньої Греції і Давнього Риму.

Термінологічний словник: рабовласництво, торгівля, ремесла, ярмарок.

Keywords: slavery, trade, crafts, fair.

Питання для опитування:

1. Визначте економічні втрати України у перехідний період. Порівняйте вихідний рівень її господарства з іншими країнами на початок 90-х рр.
2. Охарактеризуйте господарські підсумки періоду першої половини 90-х рр.
3. Які зміни відбулися протягом 90-х рр. у системі управління господарства України? На скільки ефективним було реформування?
4. Визначте основні напрями розвитку господарства України у 90-х рр. Обґрунтуйте його стагнаційний характер.
5. Проаналізуйте промисловий розвиток України у в II пол. 90-х рр. – поч. XXI ст.
6. Як відбувалося науково-технічне переоснащення господарства України? Доведіть, що панував екстенсивний (затратний) тип економічного розвитку.
7. Проаналізуйте аграрну політику держави.
8. Які економічні проблеми існували у невиробничій сфері?
Обґрунтуйте положення, що з кінця 80-х рр. у господарстві України розвивалися кризові явища. Чому назріла необхідність перебудови економіки на основі ринкових відносин?
9. Проаналізуйте розвиток української економіки в роки незалежності. Які проблеми вирішуються в Україні в ході ринкових перетворень?
10. Які основні тенденції в розвитку української економічної думки на сучасному етапі?

Теми рефератів

1. Об'єктивна необхідність структурної перебудови і вирішення соціально-економічних проблем України в ході ринкових перетворень.
2. Сучасний етап розвитку української економічної думки.

Завдання 13.1.

Порівняйте командно-адміністративну та ринкову економічні системи, заповнивши таблицю (Таблиця 13).

Таблиця 13

№ з/п	Критерій порівняння	Командно-адміністративна система	Ринкова економіка
1	Форми власності		
2	Механізм управління		
3	Роль держави		
4	Ціноутворення		
5	Конкуренція		
6	Економічна ефективність		

Завдання 13.2.

Підготуйте аргументи для дискусії:

«Чи були економічні реформи 1990-х рр. ефективними для України?»

Тестові завдання

1. Яка головна проблема української економіки у перші роки незалежності?
 - а) надлишкове виробництво промислової продукції;
 - б) глибока економічна криза, інфляція, спад виробництва, дефіцит товарів і послуг;
 - в) відсутність зовнішньої торгівлі;
 - г) надмірна приватизація.
2. Що було необхідним для реформування української економіки у 1990-ті роки?
 - а) збереження централізованого планування;
 - б) структурна перебудова, приватизація, розвиток ринку, створення фінансової системи;
 - в) повернення до натурального господарства;
 - г) ліквідація зовнішньої торгівлі.
3. Які основні засади ринкового господарства формувалися в Україні?
 - а) державна монополія та централізоване планування;
 - б) вільний ринок, конкуренція, приватна власність, ефективне ціноутворення;
 - в) переважання натурального обміну;
 - г) відмова від фінансових інститутів.
4. Яка роль України у світовому господарстві у 90-ті – на початку ХХІ ст.?
 - а) ізоляція від світових ринків;
 - б) інтеграція в світову економіку, розвиток зовнішньої торгівлі та міжнародних інвестицій;
 - в) виключно аграрна економіка;
 - г) відмова від валютного обігу.
5. Які основні проблеми соціально-економічних реформ в Україні у 1990-ті роки?
 - а) зростання виробництва та експорту;
 - б) інфляція, спад промисловості, безробіття, соціальна нестабільність;
 - в) відсутність потреби у приватизації;
 - г) надлишкові державні інвестиції.
6. Яким був головний етап розвитку української економічної думки у 90-ті роки?
 - а) абсолютна відсутність наукових досліджень;
 - б) осмислення ринкових перетворень, адаптація світових економічних концепцій до українських умов;
 - в) домінування марксистської школи;
 - г) Переважання фізіократії.
7. Які структурні зміни відбулися в економіці України під час реформ?
 - а) зменшення ролі приватного сектору;
 - б) лібералізація цін, приватизація підприємств, розвиток фінансового ринку, створення інституцій ринкової економіки;
 - в) переважання натурального господарства;

г) централізація управління.

8. Яким чином Україна інтегрувалася у світову економіку?

а) ізоляцією від зовнішньої торгівлі;

б) через зовнішньоекономічні угоди, залучення іноземних інвестицій, участь у міжнародних організаціях;

в) виключно через аграрний експорт;

г) відмовою від фінансових ринків.

9. Який соціальний ефект реформ 90-х років спостерігався в Україні?

а) підвищення стабільності та добробуту всіх верств населення;

б) соціальна нерівність, зростання безробіття, падіння доходів населення;

в) ліквідація приватної власності;

г) відсутність змін у доходах населення.

10. Яка мета сучасного етапу розвитку української економічної думки?

а) повернення до планової економіки;

б) аналіз та підтримка ринкових реформ, формування ефективних економічних політик, інтеграція у світову економіку;

в) домінування аграрної науки;

г) виключна увага до природних ресурсів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література

1. Вербова О. С., Вербовий М. В. Історія економіки та економічної думки : навчальний посібник. Львів : Новий світ-2000, 2023. 392 с.
2. Владимиров К. М., Владимирский Л. В., Морозова О. Історія економіки та економічної думки : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2024. 406 с.
3. Геращенко О. Економіка ХХІ / переклад М. Скоробогатова. Київ : Фоліо, 2024. 320 с.
4. Диха М., Диха В. Економіка сталого розвитку : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім "ЦУЛ", 2024. 408 с.
5. Економічна теорія : курс лекцій для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр» за всіма спеціальностями денної та заочної форми навчання / уклад. О. В. Довгаль. Миколаїв : МНАУ, 2024. 124 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/23131>
6. Економічна теорія : методичні матеріали для семінарських занять здобувачів вищої освіти ступеня "бакалавр" спеціальностей 204 "ТВППТ", 162 "Біотехнології та біоінженерія", 073 "Менеджмент", 281 "Публічне управління та адміністрування", 241 "Готельно-ресторанна справа" / уклад. : О. С. Біліченко. Миколаїв : МНАУ, 2020. 59 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/8568>
7. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / Г. П. Пасемко, Л. Г. Бага, Г. Є. Беседіна та ін. Харків : ХНАУ, 2020. 243 с.
8. Кіштайні Н. Коротка історія економіки / пер. А. Калинюка. Київ : Наш формат, 2022. 256 с.
9. Лі Е. Найкоротша історія економіки / переклад К. П'явки. Київ : Лабораторія, 2024. 200 с.
10. Лісовицький В. Історія економічних вчень : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 240 с.
11. Лобанова А. Основи економічних знань : підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / ред. А. С. Лобанова. Київ : Каравела, 2023. 392 с.
12. Небога Т., Вдовиченко А. Історія економіки та економічної думки : навчальний посібник / Одеський державний аграрний університет. Одеса : Астропринт, 2024. 140 с.
13. Орехівський Г. Політекономія : навч. посібник. Київ : Каравела, 2023. 440 с.

Додаткова література

1. Головня О. М., Кінаш І. Б. Особливості побудови моделі соціально орієнтованої національної економіки. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2020. № 1(5). С. 18–25.

2. Історія народного господарства та економічної думки України. Вип. 55 / НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» ; [голов. ред. В.С.

Міщенко]. Київ, 2022. 250 с.

3. Орлов І.В., Ксендзук В.В. Складові зовнішньоекономічної політики України в умовах глобалізації. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2020. № 1(69). С. 87–92.

4. Територіальні громади в умовах децентралізації: проблеми та перспективи розвитку : монографія / В. С. Кравців, Я. М. Панчук, І. Р. Дутчак та ін. ; за ред. В. С. Кравціва. Львів : ІРД НАН України, 2020. 344 с.

5. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) : нариси новітньої історії / Л. Якубова, А. Киридон, О. Юркова та ін. Київ : Інститут історії України НАН України, 2021. 384 с.

6. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал : монографія / В. П. Вишневський, В. С. Загорський, А. Г. Загородній та ін.; за ред. В. П. Вишневського. Київ : Академперіодика, 2020. 368 с.

Навчальне видання

ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ:

плани практичних занять, ключові поняття, питання для контролю і самоконтролю, творчі завдання, вправи, тести

Укладач:

Конопляник Дмитро Олегович

Технічний редактор: Д.О. Конопляник

Комп'ютерний набір і верстка: Д.О. Конопляник

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 2,9 Тираж 20 прим. Зам. №

Надруковано у видавничому відділі Миколаївського національного аграрного
університету

54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкт видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013 р.